

УДК 331.1

ЗНАННЯ ЯК СТРАТЕГІЧНИЙ РЕСУРС ЛЮДИНИ ТА ДЕРЖАВИ

Малюкіна А.О.

KNOWLEDGE AS A STRATEGIC RESOURCE OF MAN AND STATE

Maliukina A.

У статті розглядається специфіка знань. Зроблено висновки про те, що знання є основою моральних переконань, естетичних поглядів, світогляду. Зроблено акцент на стратегічному ресурсі знань. Досліджено різні види знань. Додаткову увагу було приділено особливостям класифікації знань. Цінним досягненням статті є обґрунтування різних точок зору щодо видів знань.

Ключові слова: знання, види знань, класифікація знань, специфіка знань

Постановка проблеми. Знання є найважливішою складовою змісту освіти, його ядром. На основі знань формуються вміння, навички, розумові і практичні дії. Знання виступають своєрідним «інструментом», який дозволяє людині засвоювати нову інформацію, знаходити нові зв'язки, формувати нові судження, тобто оволодівати новими знаннями. Вони також є основою моральних переконань, естетичних поглядів, світогляду. На сучасному етапі переходу від індустріального до інформаційно-технологічного суспільства, знання стають стратегічним ресурсом як для самої людини, так і для держави в цілому.

На думку В. Аванесова, «про знання ми зараз знаємо не на багато більше того, що було відоме про це тисячоліття тому. Педагогічна наука цим феноменом не займалася, або займалася дуже мало, як це не дивно. Підтвердження тому – відсутність у більшості підручників педагогіки визначення самого поняття «знання» і конструктивних матеріалів з даного питання» [1]. Тим часом, формування системи знань в учнів – найважливіша мета освітнього процесу, кардинальна проблема педагогіки [3].

Тому проблема знань, їх глибокого і якісного засвоєння та практичного використання і на сьогодні знаходиться в центрі уваги і науковців, і вчителів. Проблему формування знань у своїх працях досліджували В. Аванесов, Б. Айсмонтас, В. Гінецинський, І. Лернер, Д. Тхоржевський, Б. Эльконін.

Мета даного дослідження: здійснити аналіз відомих у науці класифікацій видів знань, запропонованих різними авторами для того, щоб визначити

місце та роль описових і пояснювальних знань, способів оволодіння ними.

Виклад основного матеріалу дослідження. Спробуємо розібратися в суті самого поняття «знання», з'ясувати його види.

Знання – явище багатомірне та багатоаспектне. Кожну зі сторін знання вивчають різні науки: філософія, психологія, педагогіка, логіка, методологія, теорія пізнання, наукознавство, соціологія. Тому не варто й чекати, що існує єдина характеристика цього поняття.

У визначеннях, даних у словниках, енциклопедіях, працях різних авторів, поняття «знання» пов'язується з відомостями про навколишню дійсність і людину, інформацією про ту чи іншу предметну галузь [1 – 4].

Знання існують як поняття, теорії, які є основою формування світогляду людини, розвитку її творчих здібностей і загального розвитку [3 – 5].

Знання виявляються в судженнях, умовиводах, різних концептуальних схемах і розроблених на їх основі наукових теоріях, фактах, поняттях, правилах, принципах, законах, гіпотезах, ідеях, теоріях [2 – 4].

Труднощі визначення поняття «знання» можна пояснити його багатозначністю. Так, на думку Б. Айсмонтаса [2] «...у дидактиці знання може виступати і як таке, що має бути засвоєно, тобто як цілі навчання, і як результат здійснення дидактичного задуму, і як зміст, і як засіб педагогічної дії. Як засіб педагогічної дії знання... міняє і перетворює структуру минулого індивідуального досвіду і тим самим піднімає рівень психічного розвитку того, хто навчається. Знання не тільки формує новий погляд на світ, але й міняє відношення до нього».

Ці ознаки стосуються знань у цілому, проте вони неоднорідні. У контексті нашого дослідження доцільно з'ясувати, які види знань виділяються в науковій літературі.

Психолог Б. Эльконін [6, с. 96] зазначає, що «життєві знання, що ґрунтуються на здоровому глу-

зді та буденній свідомості, є важливою орієнтовною основою повсякденної поведінки людини. Буденне знання формується у повсякденному досвіді, на основі якого відбиваються головним чином зовнішні сторони та зв'язки з навколишньою дійсністю. Ця форма знань збагачується і розвивається в міру прогресу наукових знань. Одночасно самі наукові знання вбирають у себе досвід життєвого знання». Слід зазначити, що на основі життєвих знань можуть з'являтися наукові, а наукові – переходити у життєві.

Б. Айсмонтас [2, с. 67] підкреслює, що потрібно розрізняти наукове та навчальне знання, бо у своїх абстрактних формах наукове знання не всім і не завжди доступне, тому воно припускає такі зміни форми його презентації, які забезпечують адекватність його сприйняття, розуміння і засвоєння, тобто виступає у такій формі як навчальне знання. Останнє є похідним від наукового, але на відміну від нього, є пізнанням уже відомого або пізаного наукою.

Разом з тим, слід відзначити, що взаємовідносини наукових і навчальних знань є більш складними. Так, Д. Тхоржевський [5, с. 36] стверджує, що засвоєння учнями наукових знань не може бути не пов'язаним з процесом їх одержання в науці, а шкільні знання не якась спрощена форма наукового знання, а складна логіко-психологічна реконструкція процесу наукового пізнання та його результатів – теоретичного знання.

Д. Тхоржевський [5, с. 58] розробив класифікацію знань за галузями наук та визначив види знань на основі логічної структури науки:

- 1) основи науки, або загальні теоретичні положення;
- 2) закони;
- 3) основні поняття;
- 4) теорія;
- 5) ідеї.

Це дозволило вичленувати в системі всіх наукових знань поняття, закони, принципи, ідеї, правила, які розглядаються як відносно самостійні категорії в дидактичних цілях і які є тією цеглою, з якої складаються навчальні предмети [5].

У процесі перетворення наукового знання в навчальне відбувається спеціально організована зміна, реорганізація наукового знання, спрощення або скорочення предметної різноманітності, враховуються психологічні можливості учнів у освоєнні знань. Такі знання знаходяться лише на початковому ступені наукового пізнання, виражені доступною для учнів мовою та представлені в навчальних текстах [1].

В аспекті проведеного дослідження нас цікавлять саме навчальні знання, оскільки вони передбачають певну адаптацію наукових знань до умов цілеспрямованого навчання.

Слід відзначити, що наукові знання, які отримують учні у школі, не завжди узгоджуються з їхніми життєвими знаннями, а іноді навіть прямо суперечать їм. Це трапляється через обмеженість або односторонність досвіду суб'єкта, на який ці знання спи-

раються. У шкільній практиці такі випадки зустрічаються часто і вимагають значної роботи з переосмислення тими, хто навчається, знань, що вже склалися у них. Важливо, щоб учні усвідомлювали своєрідності нового для них, достовірно наукового змісту знання, його відмінності від побутових знань, що вже є в учнів [5].

З погляду традиційної логіки виділяються знання істинні та помилкові. Дійсне знання – це результат правильного віддзеркалення об'єктивних властивостей речей і явищ. Оволодіння учнями об'єктивно істинними знаннями через правильне виконання навчального завдання – одна з найважливіших цілей освіти.

За способом одержання, структурою, формою існування та іншими ознаками знання поділяють на: емпіричні (засновані на досвіді) та теоретичні.

У логіці та методології існує низка підходів до визначення змісту емпіричного та теоретичного знання. «Специфіка емпіричного знання полягає саме в тому, що воно є знання про окремі явища чи окремі відношення, взяті порізно, а теоретичне знання – про сутність, про таке відношення, яке складає основу окремих відносин» [3, с. 127].

Виділяють також явні знання, які мають чітку форму і тим чи іншим чином можуть бути пред'явлені, та неявні (латентні) знання, що зосереджуються в структурах соціокультурного досвіду людства та підсвідомості людини; особистісні знання (схожі на неявні знання та уміння), їх передача у знаковій формі ускладнена; декларативні (знання про те, що саме людина знає), процедурні (знання про те, що людина вміє робити зі знаннями), експериментальні й епістемічні; безпосередні (ці знання одержуються шляхом спостереження) та опосередковані (одержуються та підтверджуються експериментальними дослідженнями або виводяться шляхом логічних міркувань); визначені (точні, ясні) та невизначені – здогадки, припущення [6].

Б. Айсмонтас виділяє два види знань, але не визначає основи на такий поділ: знання з предметної галузі та знання закономірностей пізнавальної діяльності [2].

Вивчення праць науковців дозволяє узагальнити такі види знань:

– методологічні знання, які включають знання про методи, процес і історію пізнання, конкретні методи науки, про різні способи діяльності;

– оцінні знання, що характеризують норми відношення до тих або інших об'єктів дійсності. Цей вид знань важливий для формування системи цінностей особистості;

– терміни і поняття;

– закони, які відображають зв'язки між окремими явищами і фактами дійсності;

– теорії охоплюють значну сукупність фактів і законів, що пов'язують їх, відбиваючи систему, яка дозволяє підводити під загальне значні класи конкретних явищ, пояснюючи їх і допомагаючи усвідомити.

При сучасному рівні знань, підкреслює І. Лернер [4], їх види взаємопов'язані, впливають один на одного та на особистість, що засвоїла їх. Тільки в сукупності всі види знань забезпечують виконання ними своїх функцій у житті людей.

Слід відзначити актуальний для організації навчання поділ І. Лернер [4, с. 14] знань на основні та допоміжні.

До основного блоку входять основні структурні елементи науки і навчального предмета: наукові факти, поняття, закони, гіпотези, теорії та їх зв'язки.

До допоміжних знань відносять міждисциплінарні (філософські, логічні, методологічні), історично-наукові, оцінні, міжпредметні знання [4, с. 11].

В. Аванесов [1] розробив класифікацію видів знань за якістю здобутих результатів. До неї він включає:

- знання назв, імен;
- знання сенсу назв, імен;
- актуальні знання;
- знання визначень;
- порівняльні, зіставні знання;
- знання протилежностей, суперечностей, антонімів і т. п.;
- асоціативні;
- класифікаційні;
- знання причинно-наслідкових стосунків, знання підстав;
- процесуальні, алгоритмічні, процедурні;
- технологічні;
- імовірнісні;
- абстрактні;
- методологічні.

Висновки. Таким чином, можна зауважити, що оскільки знання вивчаються різними науками, то і класифікацію знань потрібно розглядати з погляду кожної з них. «Як і будь-який інший продукт (об'єкт), знання може бути охарактеризоване з погляду чотирьох аспектів: онтологічного, гносеологічного, аксіологічного і прагматичного.

В онтологічному (тобто з погляду на вчення про буття), оскільки в самій дійсності наявні тільки речі, властивості та стосунки, знання можна поділити на три види: мереологічне, реляційне й операційне».

Основною особливістю мереологічних (класифікаційно-описових) знань є розбиття множин на підмножини. Цей вид знань передбачає розбиття ансамблів предметів на підкласи речей-елементів.

Основною особливістю реляційних знань є підстановка елементів у всю ту безліч оточень, у яких вони зустрічаються, що дозволяє виділити відношення цих елементів.

«Операційне знання характеризується широким використанням процедур перетворення, що визначаються як встановлення відповідності між безліччю початкових елементів та похідних» [6, с. 18-19].

Знанням у семіотичному аспекті В. Гінецинський пропонує називати усвідомлений, або інакше кажучи, зв'язний текст в єдності з його адекватним

розумінням. Текст будь-якого розміру зводимо до однієї пропозиції, а елементарною одиницею знання є судження [3].

Л і т е р а т у р а

1. Аванесов В. Знания как предмет педагогического измерения [Электронный ресурс] / Вадим Аванесов // Педагогические измерения. – № 3. – Режим доступа: <http://testolog.narod.ru/EdMeasmt5.html>. – Название с экрана.
2. Айсмонтас Б. Б. Педагогическая психология : задания и упражнения : учебное пособие для студентов / Б. Б. Айсмонтас. – Москва : Московский городской психолого-педагогический университет, 2004. – 240 с.
3. Гинецинский В. И. Знание как категория педагогики: опыт педагогической когнитологии. – Л. : ЛГУ, 1989. – 144 с.
4. Лернер Ю. И. Проблемы принятия экономических решений в современных условиях : монография / Ю. И. Лернер. – Х. : Торсинг, 2003. – 689 с.
5. Тхоржевський Д. О. Методика трудового та професійного навчання / Д. О. Тхоржевський. – [4-е видання, перероблене і доповнене]. – К. : РННЦ "ДІНІТ", 2000. – Ч. 1 : Теорія трудового навчання. – 2000. – 248 с.
6. Эльконин Б.Д. Психология развития : учеб. пособие / Б. Д. Эльконин. – М. : Академия, 2008. – 144 с.

References

1. Avanesov V. Knowledge as an object of pedagogical measurement [Electronic resource] / Vadim Avanesov // Pedagogical measurements. – № 3. – Access mode: <http://testolog.narod.ru/EdMeasmt5.html>. – Screen title.
2. Aysmontas B. B. Pedagogical psychology: tasks and exercises: a textbook for students / BB Aysmontas. – Moscow: Moscow City Psychological and Pedagogical University, 2004. – 240 p.
3. Ginetsinsky VI Knowledge as a category of pedagogy: the experience of pedagogical cogitology. – Leningrad: Leningrad State University, 1989. – 144 p.
4. Lerner Yu. I. Problems of making economic decisions in modern conditions: monograph / Yu. I. Lerner. – H.: Thorsing, 2003. – 689 p.
5. Thorzhevsky, D.O. The Technique of Labor and Professional Navicana / DO O. Thorzhevsky. – [4 th Vidanna, crushed and dopovene]. – K.: RNNC "DINIT", 2000. – Part 1: Theory of the labor Navchan. – 2000. – 248 p.
6. El'konin B.D. Developmental Psychology: Textbook. Help. BD El'konin. – M.: Academy, 2008. – 144 p.

Малюкина А.А. Знания как стратегический ресурс человека и государства

В статье рассматривается специфика знаний. Сделан вывод о том, что знания являются основой моральных убеждений, эстетических взглядов, мировоззрения. Сделан акцент на стратегическом ресурсе знаний. Исследованы различные виды знаний. Дополнительное внимание было уделено особенностям классификации знаний. Ценным достижением статьи является обоснование различных точек зрения по видам знаний.

Ключевые слова: знания, виды знаний, классификация знаний, специфика знаний

Maliukina A. Knowledge as a strategic resource of man and state

The article deals with the specificity of knowledge. It is concluded that knowledge is the basis of moral beliefs, aesthetic views, worldview. The emphasis is on the strategic resource of knowledge. Various kinds of knowledge are investigated. Additional attention was paid to the peculiarities of the classification of knowledge. A valuable achievement of the article is the justification of different points of view on types of knowledge.

Key words: *knowledge, types of knowledge, classification of knowledge, specific knowledge*

Малюкіна А.О. – к.е.н., доцент кафедри економіки та соціальних наук ХНЕУ ім. С. Кузнеця

Рецензент: д. е. н., проф. **Чернявська Є.І.**

Стаття подана 07.12.2017.